

POSTE RESTANTE

VILJA HARALA

"Se on vähän niin kuin rakkaudessaakin. Tosi vaikee olla onnellisessa suhteessa jos te ootte koko ajan nälissään molemmat, silloin on vaikee rakastaa toista. Samalla tavalla se on elämässäkin, että tosi vaikee tehdä oikeestaan mitään jos ei oo katto pään päällä." - Dorian

Nousen mäkeä ylös Helsingin Keskuspuistossa. On syyskuu ja puut alkavat jo varistaa lehtiään, kesä ja sen lämpö on takanapäin. Keskuspuisto on suuri metsäalue, joka alkaa etelässä Töölönlahdelta keskeltä kaupunkia ja päättyy Vantaanjoelle Helsingin pohjoisrajalle.

Törmään nuotiopaikkaan jonka vieressä on sanomalehtiä levitettynä maahan nuotion viereen. Kehon muoto on painautunut tiukasti kostean sanomalehden pintaan. Täällä on yöpynyt joku. Olen kyllä tiennyt asunnottomuudesta Suomessa, mutta silti tämä tuntuu absurdilta. Joku oikeasti nukkuu täällä. Rupean käymään metsässä monta kertaa viikossa ja etsin yösijoja. On tullut syksy ja koiijat eli asunnottomien nukkumapaikat ovat tyhjentyneet.

“On hirveen vaikeeta opetella ajattelemaan, et ois yhtä hyvä kun kaikki muut ihmiset. Vaikka on, loppujenlopuksi!” - Mia

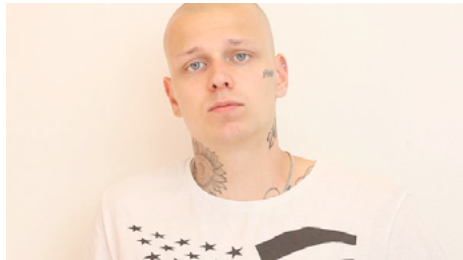
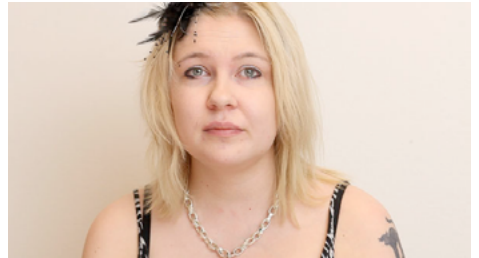
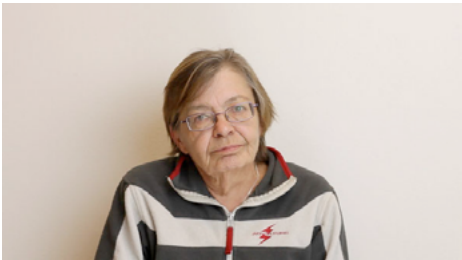

Keskuspuiston yösiijat ovat vain yksi asunnottomuuden lieveilmiö. Jonkinhan yhteiskunnassa täytyy olla pielessä, jos lähemmäs 8000 ihmistä joutuu päivittäin miettimään missä viettää seuraavan yön. Ymmärtääkseni asunnottomuusongelmaa paremmin, tapaan useita erilaisista syistä asunnottomuutta kokeneita ihmisiä. Keskustelujen lopputulemana yhdeksän rohkeaa ihmistä kertoo kokemuksistaan. Miten kokonaisvaltaisesti asunnottomuus vaikuttaa ihmisen elämään ja unelmiin? Vaikuttaaako asunnottomuuskokemus vielä asunnottomuuden jälkeen?

www.posterestante.fi

POSTE RESTANTE

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU

Media-ala
Viestinnän koulutusohjelma
Valokuvaus
Opinnäytetyö
Syksy 2016
Vilja Harala

Tiivistelmä

Opinnäytetyöni kuvallinen osuus käsittelee asunnottomuutta ilmiönä pääkaupunkiseudulla. En käsittele yksittäisten ihmisten tarinoita, vaan tarkastelun kohteena ovat etupäässä asunnottomuuden tuottamat tunteet sekä henkiset ja fyysiset seuraukset. Teos koostuu videoista, joissa kokemuksistaan, unelmistaan ja ajatuksistaan kertoo yhdeksän asunnottomuutta kokenutta henkilöä. Dokumentaarinen valokuvaosuus sisältää asunnottomien nukkumapaikkoja Helsingin keskuspuistossa. Teos on toteutettu nettisivumuotoon sekä näyttelyksi. Kirjallinen osuus keskittyy pääasiallisesti opinnäytetyöni prosessiin, arkaluotoisen aiheen myötä esille nouseviin eettisiin kysymyksiin sekä asunnottomuuteen aiheena suomalaisessa valokuvataiteessa.

Abstract

The theme of my thesis is homelessness as a phenomenon in Helsinki metropolitan area. I'm not dealing with personal stories of homeless people so much as consequences of homelessness. My work consists nine video clips where nine people who are currently homeless or have experienced homelessness at some points of their lives tell about their experiences, dreams and thoughts. My work includes also photo serie about homeless people sleeping places in Central park Helsinki. Final work is presented in website format and in an exhibition. Written thesis is focusing mainly on the process of my work and ethical questions of the ticklish subject. I also take out how homelessness has been discoursed before in Finnish photography field.

1. Johdanto	s.6
2. Asunnottomuudesta ja sen monimuotoisuudesta	s.8
3. Asunnottomuus suomalaisessa valokuvataiteessa	s.16
4. Prosessi	
4.1. Lähtökohdat	s.30
4.2. Videoprojekti alkaa	s.34
4.3. Yhteistyö Vailla vakinaista asuntoa ry:n kanssa & kuvattavien rekrytointi	s.38
4.4. Metodi	s.44
4.5. Valokuvaajan rooli ja etiikka	s.50
4.6. Video välineenä	s.54
5. Mitä koti tarkoittaa minulle	s.58
6. Lähteet	s.60
7. Kiitos	s.63

1. Johdanto

Jonkinhan yhteiskunnassa täytyy olla pielessä, jos lähemmäs 8000 ihmistä joutuu päivittäin miettimään, missä viettää seuraavan yön.

Pyrin tuomaan teoksessani esille asunnottomuuden monimuotoisuutta ja rikkomaan stereotypioita, joihin olen itse asunnottomuuden tiimoilta törmännyt. Haluaisin elää yhteiskunnassa, jossa ihmiset kohtelisivat toisiaan kunnioittavasti riippumatta siitä millainen on ihmisen yhteiskunnallinen asema tai varallisuustaso.

Videossa korostuu erilaisten ihmisten hyvin erilaiset elämäntilanteet, jotka ovat lopulta johtaneet asunnottomuuteen. Monet haastateltavat ovat todenneet, etteivät olisi voineet aiemmassa vaiheessa elämäänsä kuvitellakaan päätyvänsä asunnottomiksi. Monet pohtivat, miksi juuri heille kävi näin ja tekivätkö he jotakin väärin. Videolla katsoja kohtaa tämän laajan kirjon ihmisiä ja kuulee heidän elämästään ilman kotia.

Keskuspuistossa kuvattu valokuvaosuus koostuu noin kahdestakymmenestä kuvasta, joissa esiintyy syksyn tullen hylättyjä koijia ja leiripaikkoja. Nukkumapaikat vaikuttivat minuun suuresti. Missä ihmeessä kaikki täällä nukkuneet ihmiset näinä kylminä iltoina ovat? Pyrin herättämään näillä kuvilla tuon samaisen kysymyksen myös muissa ihmisissä. Keskuspuiston kuvat ovat dokumentaarisia ja pysähtyneitä, kuten tunnelma metsässäkin oli kävellessäni yösiljalta toiselle.

Yhdessä haastatteluvideoiden kanssa Keskuspuiston majoista nouseva ilmiö saa kasvot ja äänen. Toivon tämän kokonaisuuden, jossa yhdistyvät tunne ja realismi, muistuttavan ihmisiä oman lämpöisen kodin tärkeydestä ja samanaikaisesti siitä, ettei katto pään päällä ole sekään itsestänselvyys.

Miten asunnottomuus määritellään? Kuka on asunnoton ja missä hän yöpyy?
Tilastokeskuksen sivuilla asunnottomuutta kuvaillaan seuraavasti;

Asunnottomiin luetaan ulkona, erilaisissa tilapäissuojissa ja yömajoissa olevat sekä laitoksissa asunnon puutteen vuoksi asuvat (esim. ensisuojaajat, hoito- ja huoltokodit, psykiatriset sairaalat, kehitysvammaisten laitokset). Myös vapautuvat vangit, joilla ei ole asuntoa tiedossa, luetaan asunnottomiksi. Lisäksi asunnottomiksi luetaan tilapäisesti tuttavien ja sukulaisien luona asustavat ja kiertelevät. (Tilastokeskus: Käsitteet ja määritelmät, Asunnoton, 2016)

Kuten tilastokeskuksen asettamasta määritelmästäkin käy ilmi, asunnottomat ihmiset voivat olla keskenään hyvin erilaisissa elämäntilanteissa. Projektin aikana tavatut asunnottomat ja asunnottomuuskokemusta omaavat henkilöt ovat olleet taustoiltaan hyvin erilaisia. Osa on tullut tavallisesta keskiluokkaisesta perheestä, jossa heitä ei ole kuitenkaan hyväksytty sellaisena kuin he ovat ja osalla taas on ollut aivan tavallinen ja turvallinen lapsuus. Osalla on huostaanottotausta, joku on muuttanut maalta kaupunkiin paremman työn ja elämän toivossa. Jollekin on tullut ero, jonka seurauksena aikaisemmin asuttu koti on jäänyt yksinmaksettavana liian kalliiksi. Osaan elämäntarinoista kuuluu päihteiden käyttöä ja mielenterveyshäiriöitä. Joukkoon mahtuu sellaisiakin joilla on päihteetön tausta ja pahimmilta mielenterveysongelmilta on vältytty raskaistakin ajoista huolimatta.

Tutkimuksissa havaitaan usein, että tutkittavien joukossa on hyvin runsaasti päihde- ja mielenterveysongelmaisia ihmisiä. On hyvin tavallista, että tietyn ryhmän ongelmat ja syyt sekoittuvat, ja päihdeongelman tai mielenterveysongelman esiintymistä pidetään asunnottomuuden syynä. Tästä ei kuitenkaan ole tutkimuksellista näyttöä, eikä yhteys ole niin suoraviivainen vaan kyse on monimutkaisista syy- ja seuraussuhteista. (Lehtonen & Salonen, 2008, 19)

Mielestäni Lehtosen ja Salosen esittämä huomio on erittäin tärkeä. Asunnottomuus ei ole valinta. Kuka meistä voi etukäteen tietää, miten käyttäytyisi vaikeassa elämäntilanteessa ennen kuin se osuu omalle kohdalle. Työpaikan menetys, läheisen kuolema, ero tai vaikkapa lapsuudessa koettu kaltoinkohtelu saattaisi suistaa minunkin elämäni raiteiltaan.

Asumisen rahoitus ja kehittämiskeskuksen vuonna 2015 teettämä selvitys valottaa hyvin tämän hetkistä asunnottomuustilannetta Suomessa ja sitä miten suurin ongelma on keskittynyt pääasiallisesti suuriin kaupunkeihin.

Taulukko 1. Asunnottomien määrä ryhmittäin.

Koko maa	2015		Vuosimuutos (hlöä)	
	Yksinäisiä asunnottomia	näistä pitkäaikais-asunnottomia	Yksinäisiä asunnottomia	näistä pitkäaikais-asunnottomia
Ulkona porrashuoneissa, ensisuojuissa yms.	411	197	49	21
Asuntoloissa, majoitusliikkeissä	355	162	-47	-13
Erilaisissa laitoksissa	516	239	-258	-234
Vapautuvat vangit (ei as.) ¹		
Tilapäisesti tuttavien tai sukulaisten luona	5503	1654	89	104
KOKO MAA yhteensä	6785	2252	-322	-191
Asunnottomia naisia	1496	422	-151	-36
nuoria alla 25-v.	1652	382	26	-27
maahanmuuttajia	1878	617	396	113
Asunnottomat perheet	424		-3	
perheissä lapsia	437		-30	
maahanmuuttajaperheitä	225		-1	
- niissä lapsia	278		-45	

Taulukko 2. Asunnottomuus suurimmissa kunnissa 2015.

Kunta	Asunnottomat 15.11.2015				Muutos 2015-2014, henkilöä			
	Yksinäiset			Perheet	Yksinäiset			Perheet
	Asunnot- tomia yht.	Pitkäaikais- asunnottomat	alle 25- vuotiaita		Asunnot- tomia yht.	Pitkäaikais- asunnottomat	alle 25- vuotiaita	
Helsinki	3 550	1 210	820	280	50	-10	120	0
Espoo	546	245	136	51	-87	-58	-23	8
Vantaa	447	125	110	26	-97	-9	-25	2
Turku	330	124	75	4	96	-36	63	4
Tampere	218	55	51	10	-27	9	-15	6
Jyväskylä	115	33	40	2	-48	-18	-10	-5
Lahti	69	31	23	5	-3	-1	19	5
Kuopio	103	45	17	1	-23	9	-9	1
Joensuu	73	22	20	3	-13	-1	-2	-1
Pori**	72	42	7	1	-19	-5	-4	-1
Oulu	59	16	1	0	-24	-10	-25	-2
Paavo yht.	5 582	1 948	1300	383	-195	-130	89	17
Koko maa*	6 785	2 252	1 652	424	-322	-191	45	-3

2) Pitkäaikaisasunnottomalla tarkoitetaan henkilöä, jonka asunnottomuus on pitkittynyt tai uhkaa pitkittyä sosiaalisten tai terveydellisten syiden vuoksi yli vuoden mittaiseksi tai asunnottomuutta on esiintynyt toistuvasti viimeisen kolmen vuoden aikana.

Kuten taulukosta 1 käy ilmi asunnottomien miesten osuus on prosentuaalisesti edelleen suurin. Kuitenkin taulukon luvut kertovat myös asunnottomuuden monimuotoisuudesta ja siitä, että muidenkin ryhmien kuin yksinelävien miesten asunnottomuusluvut ovat huomattavat. Nuoria, naisia ja maahanmuuttajia löytyy nykypäivänä ongelman piiristä yhtä lailla kuin keski-ikäisiä miehiäkin. Usein kohtaamani stereotypia sillan alla asuvasta pitkäpartaisesta alkoholistimiehestä tuntuu olevan nykypäivänä vain marginaalinen osa Suomessa elävien asunnottomien kirjoa. Tämä on osa syy siihen, että halusin työssäni lähteä tuomaan esille asunnottomuudesta kärsivien ihmisten erilaisuutta.

Taulukosta 2 käy ilmi, että suurimmat asunnottomuus ongelmat esiintyvät pääkaupunkiseudulla ja suurissa kaupungeissa. Näin ollen olen rajannut kuvattavani pääasiallisesti pääkaupunkiseudulla eläviin ihmisiin.

Olimme sopineet kuvausajan erään Vailla vakinaista asuntoa ry:n kahvilassa tapaamani miehen kanssa. Hänen tuttavansa kuitenkin soitti hänelle ennen kuvausta, että ”Mökki on viikon tyhjillään, sinne pääsisi nyt bunkkaamaan”. Mies nosti kytkintä saman tien. Tällöin ymmärsin ensimmäisen kerran, miten juuretonta ja epävarmaa asunnottoman elämä voi olla. Miten on oltava valmis lähtemään Helsingistä vaikka Kuusamoon asti viikon mittaisen yösijan perässä, vaikka ei varsinaisesti lainkaan huvittaisi. Kuinka siinä nyt sitten koittaa sopia tapaamisia tai yhtään mieltään tulevaisuuteen sijoitettavia asioita, jos ikinä ei tiedä missä viettää seuraavan päivän tai viikon.

Kuten Turun yliopiston tutkija Riitta Granfeltkin toteaa: "Asuminen ei ole erillinen ja yksittäinen osa ihmisen elämää, vaan se on kantava pilari, jota ihminen tarvitsee pystyäkseen selviytymään elämään kuuluvista asioista kuten työssäkäynnistä, ihmissuhteista, koulutuksesta ja päihteiden käytön hallinnasta." (Granfelt 2003, 13)

Haastattelumateriaalissani käy ilmi miten tavallisista asioista haastellut unelmoivat ja että se kertoo juuri siitä, miten tärkeä tukipilari koti on. Unelmat ovat tavallisia niin kuin kaikilla muillakin: parisuhde, perhe, työ, koulutus ja koti. Koti on se lähtökohta, josta lähdetään tavoittelemaan kaikkia näitä aivan tavallisia elämään kuuluvia asioita. Niin kuin eräs haastateltavani videolla toteaa: "[Elämää] Ei voi oikeen pahvilaatikosta lähtee rakentaa."

Lähtökohtaisesti mielestäni on positiivista, että asunnottomuutta nostetaan esille myös erilais-
ten taideprojektien keinoin. Haluan pohtia muutamia erilaisia lähestymistapoja, joilla aihetta
on käsitelty valokuvauksen saralla Suomessa. Kaikissa teoksissa tuntuu olevan lähtökohtana
välittäminen ja ihmisyyden arvostaminen. Näistä samoista arvoista myös oma työskentelyni on
lähtenyt liikkeelle.

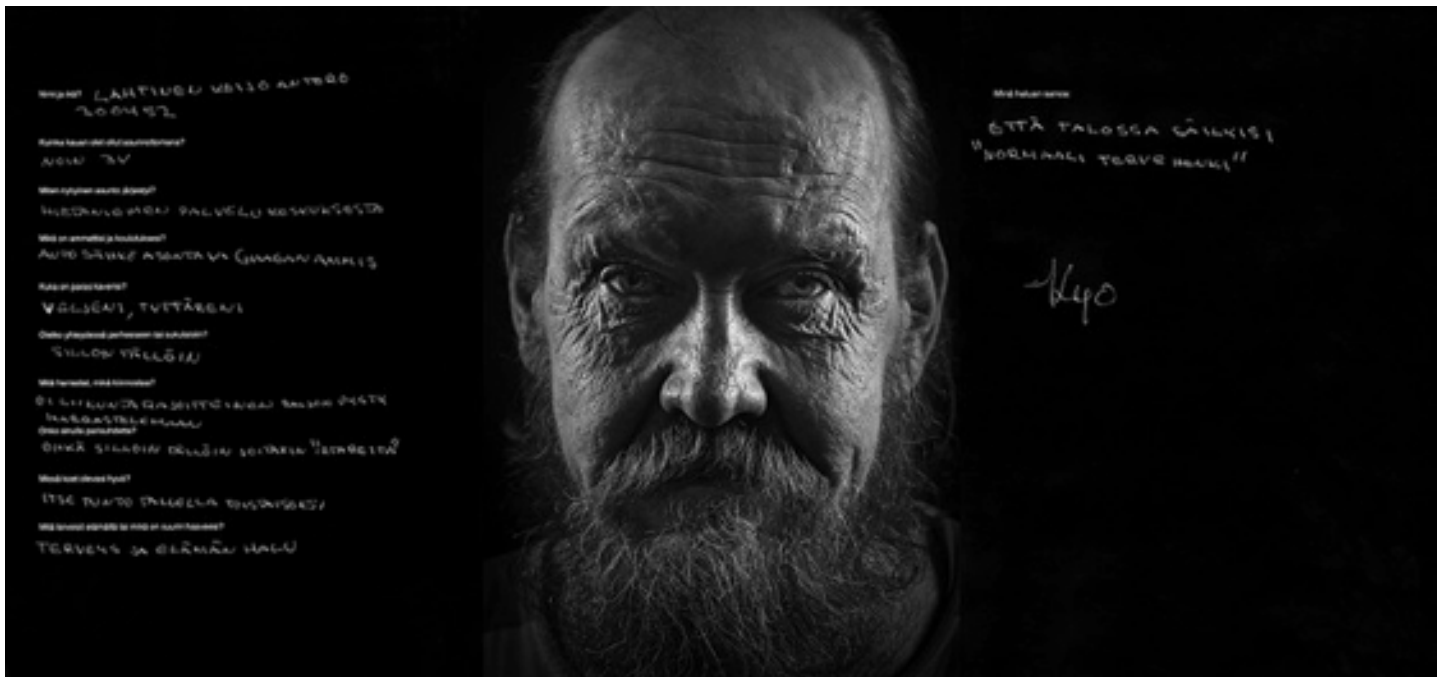
22 tapausta asunnottomuudesta Lauri Eriksson

Tuorein asunnottomuutta käsittelevä projekti on valokuvaaja Lauri Erikssonin valokuvateos 22 tapausta asunnottomuudesta. Eriksson on kuvannut kaksikymmentäkaksi henkilökuva asunnottomuutta kokeneista miehistä. Sukupuolijakaumaa hän perustelee sillä, että prosentuaalisesti suurin osa asunnottomista on miehiä. Sukupuolijakauma on täysin totta ja varmasti yksi hyvä lähtökohta aiheeseen. Omassa teoksessani halusin kuitenkin lähestyä aihetta hieman eri näkökulmasta. Halusin pyrkiä näyttämään asunnottomuuden monimuotoisuutta, myös nuoria ihmisiä, miehiä ja naisia. Ihmisiä, joilla on mahdollisimman erityyppisiä asunnottomuuskoemuksia, jotta katsoja saattaisi saada uusia ajatuksia asunnottomuudesta ja nähdä, että oikeastaan asunnoton voi olla kuka tahansa.

Erikssonin teoksessa haastattelumetodiksi on valikoitunut lomake, jonka jokainen kuvattava on täyttänyt kykyjensä mukaan. Lomake on valikoitunut metodiksi. Eriksson ajatteli, että lomakkeen täyttäminen tuntuisi turvalliselta tavalta vastata kysymyksiin. "He eivät ole tottuneet siihen, että heiltä kysytään jotain, vaan he ovat tottuneet täyttämään lomakkeita", Eriksson toteaa Huomenta Suomen haastattelussa 23.9.2015. Ymmärrän ajatuksen siitä, että asunnottomuutta kokeneita ihmisiä ei ole haluttu asettaa tilanteeseen, jonka he voisivat kokea uhkaavaksi tai ahdistavaksi.

Mietin kuitenkin, että jos on tarkoitus antaa näille ihmisille ääni ja antaa heidän kerrankin puhua omia ajatuksiaan, miksi ei poikettaisi totutuista tavoista. Jos haetaan hyväksyntää, miksi laittaa ihminen samaan asemaan johon heidät on laitettu pakon edessä aina aikaisemminkin.

Kysymykset lomakkeessa sen sijaan olivat mielestäni toimivia ja nostavat esille inhimillisyyttä ja tavanomaisuutta. Kysymykset koulutuksesta, parhaasta ystävistä, haaveista ja kiinnostuksen kohteista auttavat katsojaa samastumaan näihin henkilöihin. Onhan lomakkeen ero Erikssonin kuvakonseptissa kuitenkin se, että nämä lomakkeet tulevat kaikkien nähtäville, eivätkä Kelan arkistoihin. Kuvattujen ääni saadaan esille. Samalla tavoin olen itse pyrkinyt omassa projektissani tuomaan katsojaa lähemmäs haastateltavaa kysymyksillä, joihin on helppo samastua. (MTV: Huomenta Suomi, Lauri Eriksson ja kodittomuuden kasvot, 2015.)

(KUVA 1. Eriksson, Lauri. Keijo sarjasta 22 tapausta asunnottomuudesta, 2015.)

Erikssonin kuvissa valo on hyvin kontrastinen ja dramaattinen. Valo heittää kuvattavien kasvojen keskelle tiukat varjot. Kuvat ovat lähikuvia ja niiden terävyys tuo esiin ihon pienimmätkin jäljet. Kuvaustyyli lisää näin ollen vaikutelmaa rankasta taustasta ja kylmien iltojen paleltumisesta. Toisaalta taiteellinen valinta korostaa asunnottomuuden kokemuksen rankkuutta, mutta toisaalta toistaa myös hieman asunnottomuuteen liitettävää stereotyyppistä kuvastoa. Googlen kuvahausta hakusanalla "homeless" on löydettävissä yhtäläillä hyvin kontrastista, mustavalkoista ja toivotonta kuvamateriaalia. En missään tapauksessa väitä Erikssonin teoksen olevan laadullisesti saman kaltaista, mutta koen, että jotakin yhtäläisyyksiä tämän stereotyyppisen kuvaston kanssa löytyy.

Se miten asunnoton ihminen näytetään usein mediassa karskilla tavalla, vaikuttaa suoraan ihmisten ajatuksiin sekä stereotyyppioihin asunnottomista ja sitä kautta auttamishaluun. Tuntuu, että Suomessa törmää usein syyllistämisen kulttuuriin, jossa ajatellaan, että "Mitäs on itse mennyt pilaamaan elämänsä" esimerkiksi käyttämällä päihteitä.

Koen, että medially on suuri vaikutus siihen miten yhteiskunnassamme tietyt usein heikommassa asemassa olevat ihmisryhmät koetaan. Elämässä voi tulla erilaisia tilanteita, joista ei ilman tukiverkkoa ja apua pääsekään yli aivan niin helposti.

Päihderiippuvuus on sairaus, eikä se ole kenenkään syy. Mielestäni hyvä nostaa esille ajatus siitä, että vaikka ihminen olisi ajautunut päihdeongelmansa takia asunnottomaksi, eikö hänelle siltikin kuulu samat ihmisoikeudet kuin muillekin?

Yhteiskunta on juuri niin vahva tai heikko miten se kohtelee heikompiaan. Ajattelen, että tässä tapauksessa kyse poliittisesta tahdosta poistaa ongelma. Suomessa asunnottomia ihmisiä on tällä hetkellä alle 8000. Voisi kuvitella, ettei se olisi niin järkyttävän suuri määrä ihmisiä, etteikö tätä ongelmaa pystyisi hoitamaan.

KUVA 3. Kaila, Ben. Linnanmäki, 2000
sarjasta Koditon, 2002.

KUVA 4. Kaila, Ben. Alppiharju,
Alppipuisto, 2000 sarjasta Koditon, 2002.

Homeless - Ben Kaila

Ben Kailan vuonna 2002 ilmestynyt Koditon-kirja sisältää täysin erityyppisiä kuvia. Erikssonin ja Kailan teoksissa ainut yhdistävä tekijä on mustavalkoisuus ja asunnottomat kuvien kohteena. Kuvakieli on kuitenkin Kailan kirjassa täysin erilainen. Aiheen myötä kuvattavaksi valikoituneet on kuvattu hyvin yksilöllisesti, ei samaa kaavaa toistaen. Kuvat linkittyvät toisiinsa aiheen perusteella, eikä kuvien tyyli itsessään huuda asunnottomuutta. Koditon- kirjassa on laajasti erilaisia henkilökuvia. Esimerkiksi Linnanmäellä kuvattu henkilökuvana on kuin kenen tahansa Facebook-profiilikuvana.

Kuva naisesta nojaamassa koivuun Alppipuistossa voisi olla kuva minun äidistäni juhannustanssien jälkeen. Kuvan nainen seisoo selkään suorassa lempeä katse kasvoillaan. Ei häivähdytäkään rankasta taustasta. Kuvaa katsoessa minä haluan hänelle pelkkää hyvää. Yksilöllisyyden esiintuominen Kailan kuvissa vaikuttaa minuun enemmän kuin yhtenäisestä massasta puhuminen. Kaikki meistä ovat yksilöitä omine haaveineen ja kompastuskivineen.

Oikeastaan ainut kuva, jossa asunnottomuus näkyy heti ensimmäisellä vilkaisulla on kuva, jossa pariskunta lepää pöytälaatikkojen päällä. Muuten kirjan kuvat puhuvat asunnottomuudesta hyvin hienovaraisesti.

KUVA 5. Kaila, Ben. Arabianranta, 2001 sarjasta
Koditon, 2002.

Kaila on kuvannut ihmisiä erilaisissa lokaatioissa ja kuvien ihmiset edustavat eri ikäryhmiä ja sukupuolta. Saara Larkion Pro gradu- tutkielmassa on mielestäni kirjoitettu, erittäin osuvasti ja kauniisti Ben Kailan koditon kirjasta:

”Kuvissa ei mässäillä kurjuudella tai asunnottomien ongelmilla, kuten päihteillä tai seksin myymisellä. Sen sijaan kuvat kertovat mustavalkoisella, riisutulla tyyllillään siitä, miten hauras raja hyväosaisuuden ja siitä putoamisen välillä on.”
(Larkio 2007, 2)

28 KUVA 6. Timonen, Arto kirjasta: Katu Asunnottomat kertovat 2012.

Katu - Arto Timonen & Ulla Pyyvaara

Katu kirja on julkaistu vuonna 2012. Kirjan on kirjoittanut Ulla Pyyvaara, joka toimii myös Vailla vakinaista asuntoa ry:n asumisohjaajana. Kirjan kuvista vastaa Arto Timonen, joka on kuvannut asunnottomuutta kymmenen vuoden ajan. Katu kirjassa lähestymistapa on taas kerran täysin erityyppinen kuin Kailan. Kun Koditon-kirjassa oli käytetty herkkää kerrontaa, on Katu täysin päinvastainen ja pohdin lähenteleekö se jopa hieman rankalla elämäntilanteella mässäilyä. Timosen ja Pyyvaaran kirjassa käsitellään pitkäaikaisasunnottomien elämää. Tarinat ihmisten elämästä kertovat väkivallasta, huumeista, mielenterveysongelmista, toivottomuudesta ja alkoholismista. Nämä elementit varmasti kuuluvat monen asunnottoman elämään, enkä kyseenalaista lainkaan niiden olemassa oloa. Jäin kuitenkin pohtimaan, mikä on tällaisen materiaalin vaikutus lukijaan. Jos ihminen ei tiedä mitään asunnottomuudesta ennen Katu-kirjan käteen saamista, saattaa lukijalle tulla hyvin yksipuolinen ja stereotyyppinen kuva asunnottomasta ihmisestä.

Positiivista kirjassa ovat mielestäni kuvat, joissa näkyy arkisia hetkiä, ystävyyttä ja paikoitellen huumoriakin. Henkilökohtainen ajatukseni on, että lopputulos olisi ollut vakuuttavampi, jos tekstissä olisi käytetty hienovaraisempaa otetta. Osa tekstistä on toimivaa ja haastateltujen elämäkokemukset koskettavat. Kuitenkin teksti keskittyy mielestäni liikaa alkoholiin, väkivaltaan ja huumeisiin. Rankkojen kokemusten yksityiskohtainen puiminen ei mielestäni anna muuta kuin yksipuolisen ja harmaan kuvan näistä ihmisistä. Mielestäni suurin osa kirjan kuvista kertoo erilaista tarinaa kuin teksti. Kuvat ovat inhimillisiä ja rentoja ja ne kertovat arkisista tilanteista.

Muutin Helsingin Länsi-Pasilaan, aivan Keskuspuiston laitamille loppukesästä 2014. Keskuspuisto on suuri metsäalue, joka alkaa etelässä keskeltä kaupunkia Töölönlahdelta ja päättyy Vantaanjoelle Helsingin pohjoisrajalle. Törmäsin metsäkävelyllä sanomalehtiin, jotka olivat aseteltu makuualustaksi. Lehtiin oli painautunut kehonmuoto ja vieressä oli grillipaikka. Minulle tuli outo tunne siitä, että olisin jonkun tontilla. Onko täällä vielä joku? Kuka on tämä ihminen, joka on viettänyt täällä yönsä. Pahastuuko hän siitä, että kuvaan.

Vietin aikaa metsässä säännöllisesti ja yritin kävellä aina uusia polkuja. Nukkumapaikkoja löytyi yhä enemmän ja enemmän. Minusta ilmiö oli uskomaton. Tietysti olen ymmärtänyt asunnotomuutta olevan, mutta se, että ihmiset nukkuvat Helsingin metsissä, oli minulle aivan uutta. Sama puisto, jossa ihmiset virkistäytyvät ja ulkoiluttavat koiriaan, on toisille yösiija.

Osa yösiijoista oli enemmän rakennettuja koiria ja osa pressun alle piilotettuja peittoja ja tyyynyjä. Kun vietin aikaa enemmän metsässä tuntui siltä, että opin tarkkailemaan paremmin erilaisia merkkejä yöpymispaikoista. Useita paikkoja löytyi suurien teiden varsilta. Ehkä sieltä on helppo lähteä ulkomaailmaan. Mietin minne menisin, jos olisi pakko yöpyä metsässä. Päädyin ajatukseen matalien kuusikkojen katveesta. Johonkin sellaiseen nurkkaan, jonne ei ihan jokainen koiranulkoiluttaja eksyisi. Yleisin löytö oli pressu, jonka alta löytyi makuualusta, peitto ja tyynty. Pressun päälle oli laitettu painoksi puunoksa. Tuntui mielettömältä ajatella, että keskuspuisto on laajuudeltaan lähemmäs tuhat hehtaaria. Olin haravoinut puistosta aivan murto-osan ja olin löytänyt jo lähemmäs kolmekymmentä nukkumapaikkaa. En voinut olla ajattelematta sitä, kuinka paljon ihmisiä yöpyy tämän tuhannen hehtaarin alueella.

Vaeltaminen metsässä tuntui rauhoittavalta. Minulla oli ollut lähemmäs puolen vuoden tauko kuvaamisesta ennen Pasilaan muuttamista. Olin ollut jumissa ja tuntui ensimmäistä kertaa pitkään aikaan, että nautin kuvaamisesta. Se johtui osaksi siitä, että työskentely oli niin itsenäistä. Saatoin lähteä metsään kuvamaan juuri silloin kun minusta tuntui siltä ja palata myöhemmin takaisin, jos en enää jaksanut. Projektini ovat pyörineet konkreettisesti ihmisten ympärillä. Keskuspuiston sarjassa ihminen on vahvasti läsnä, mutta fyysisesti jossain toisaalla. Saatoin pyöriä metsässä viisikin tuntia huomaamatta ajankulua. Samalla päässä pyöri ajatus kohtaamisesta. Miten Keskuspuistossa yötään viettävä suhtautuisi minuun. En halua tunkeilla. Miltä minusta tuntuisi, jos joku tulisi minun kotiin kutsumatta. Paikat tuntuivat kovin yksityisiltä, vaikka asu-
kit olivat selkeästi jo syksyn myötä hylänneet ne toistaiseksi.

Monissa paikoissa oli myös selkeästi vain yhden ihmisen tyyny, peitto ja vaatteita. Ajatus yksin nukkumisesta tai olemisesta syyskuisessa pimeässä metsässä tuntui todella pelottavalta.

Löytämieni nukkumapaikkojen myötä minulle tuli tarve tietää lisää niistä ihmisistä, joilla ei ole kotia. Missä tahansa muualla Euroopassa kuten Pariisissa, Roomassa tai Budapestissa asunnottomuus on näkyvillä jokaisen ihmisen arkipäivässä. Metrotunneleissa tai ostoskadun syvennyksissä nukkuvat ihmiset ovat tuttu näky. Suomessa tätä ilmiötä ei juuri ole. Kun ihminen ummista silmänsä hetkeksi rautatieasemalla niin todennäköisesti muutaman minuutin päästä vartija tulee herättelemään ja pyytää lopettamaan epäsoveliaan norkoilun. Se, että me emme näe tätä ilmiötä päivittäin saattaa myös luoda sellaisen vääristyneen käsityksen siitä, ettei meillä täällä Suomessa tällaista asunnottomuutta olekaan. Siksi minusta on tärkeää nostaa aihetta esille.

Halusin keskustella näiden ihmisten kanssa. Mistä heidät löytää ja miten saavuttaa luottamus niin, että heistä tuntuisi helpolta puhua minulle. Ennen tätä projektia, minulla ei ollut lainkaan käsitystä siitä, kuinka monimuotoinen ongelma asunnottomuus on. Kuinka erilaisista elämäntilanteista ihmiset jäävät asunnottomaksi, millaisia tunteita asunnottomuus synnyttää. Minulle on kuvaamisen kautta avautunut ovi päästä ottamaan selvää sellaisista asioista, joita en ehkä muuten kykenisi ymmärtämään yhtä hyvin. Kuvaaminen antaa minulle syyn lähestyä näitä tuntemattomia ihmisiä, jotka ovat käyneet läpi asunnottomuuskokemuksen.

Talvella 2014 päätin, että haluan ymmärtää paremmin, millainen ilmiö asunnottomuus on Suomessa. Miten se vaikuttaa ihmisen elämään ja miten siitä selviää vai selviääkö? Ajattelin, että paras tapa koettaa ymmärtää on kuunnella heitä, jotka ovat asunnottomuutta joutuneet kokemaan. Tässä vaiheessa en vielä tajunnut, kuinka haasteellista se tulisi olemaan ja mitä kautta ihmisiä kannattaisi hankkia mukaan projektiin. Olin päättänyt ottaa Helsingin Hietaniemenkadun palvelukeskukseen yhteyttä ja kysyä, pystyisivätkö he olemaan yhteistyössä ja mahdollisesti auttamaan minua löytämään kuvattavia.

Samana päivänä kun olin saanut ajatuksen yhteistyöstä, minua vastaan käveli noin 35-vuotias mies, joka tuli pyytämään rahaa. Sivulauseessa hän totesi, että kun ei ole mitään paikkaa minne mennä. Jäin juttelemaan hänen kanssaan ja kysyin, olisiko hän kiinnostunut tulemaan videoprojektiin mukaan. Miehellä ei ollut puhelinta, joten treffit sovittiin heti seuraavaksi päiväksi studiolle Kalasatamaan. Ajattelin, että tässä on hyvä mahdollisuus saada esimerkkimateriaalia palvelukeskukseen näytettäväksi. On helpompi avata projektin ideaa vieraille, jos on jotakin konkreettista mitä näyttää.

Seuraavana päivänä mies ilmestyi sovittuun paikkaan, vaikka olinkin hieman epävarma hänen saapumisestaan. Olin tehnyt ruokaa ja ostanut tupakkaa, jota pystyin hänelle tarjoamaan. Olin sanonut, että rahaa en voi valitettavasti antaa, kun sitä ei itselläkään opiskelijana juuri ole. Pyydin, että poikaystäväni tulisi tekemään studiolle omia töitään siksi aikaa, kun teen haastattelua. Vaikka kuinka haluaa luottaa ihmisiin ajattelin, että minun täytyy tuntea oloni turvalliseksi, jotta voin keskittyä keskusteluun ja kuvaamiseen.

Istuimme alas, söimme ja keskustelimme hänen elämästään. Keskustelu sujui hyvin. Kävimme läpi hänen lapsuuttaan ja nuoruuttaan ja sitä missä vaiheessa kaikki oli lähtenyt menemään pieleen. Asunto häneltä oli lähtenyt eron seurauksena ja tässä vaiheessa mukana oli jo alkoholiongelmat. Mies oli istunut hänen mukaansa yksitoista vuotta vankilassa tapon yrityksestä. Tämän lisäksi hän teki edelleen ”pikkurikoksia”. Siinä tilanteessa, kun istuimme ruokapöydän ääressä syömässä ja juttelemassa, en osannut ahdistua tilanteesta, sillä mies vaikutti rauhalliselta. Kuvaukset menivät hyvin ja leppoisisissa merkeissä ja sain tarvitsemani näyttömateriaalin.

Illalla kuitenkin kotiin mennessä kävin läpi päivän tapahtumia ja koin ahdistusta. Vaikka kuvaustilanne ei ollut ahdistava, eikä mies lainkaan hyökkäävä, jälkikäteen kuitenkin tuntui, että mitä vain olisi voinut tapahtua. Tuntui entistä enemmän siltä, että tarvitsen jonkinlaisen tukiverkoston, jonka kanssa käsitellä aihetta ja omia kokemuksiani. Minulla ei ole sosiaalialan koulutusta, eikä kukaan ole neuvonut, miten suhtautua rankkoihin aiheisiin.

Päätin mennä käymään Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa. Siellä tapasin palvelukeskuksen johtajan Sanna Sunikan. Esittelin hänelle ajatukseni projektista. Hän vaikutti innostuneelta ja kiinnostuneelta, mutta ilmoitti, että mikäli haluaa olla heidän kanssaan yhteistyössä, täytyy ensin anoa tutkimuslupa Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksesta. Asunnottomien oma suostumus kuvaamiseen ei riitä, mikäli ”rekrytointi” tapahtuisi palvelukeskuksen tiloissa. Ymmärrän, että sosiaalivirasto haluaa olla tarkka siitä, että vaikeassa elämäntilanteessa olevia ihmisiä ei vahingoiteta enää lisää. Tuntui kuitenkin oudolta, että ihmisen oma suostumus kuvaamiseen ei riittänyt. Soitin sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskukseen kyselläkseni tutkimuslupa-asiasta. Tutkimuslupa-käsittely olisi vienyt monta viikkoa, eikä materiaalia olisi saanut lopulta edes näyttää missään, joten rupesin käymään läpi muita vaihtoehtoja.

Otin yhteyttä Vailla vakinaista asuntoa ry:hyn. Vva ry on kansalaisjärjestö, joka toimii asunnottomien edunvalvojana. He pyrkivät vaikuttamaan yksilötasolla kunkin asunnottoman tilanteeseen sekä yhteiskunnallisella tasolla lainsäädäntöön. Ensin soiteltuani moneen otteeseen sosiaali- ja terveystieteisiin tuntui huojentavalta, kun puhelimeen vastasi ihminen, joka halusi saman tien sopia tapaamisen. Koska kyseessä ei ollut Helsingin kaupungin taho, minkäänlaista byrokratiaa ei ollut.

Kun Vailla vakinaista asuntoa ry oli kiinnostunut tekemään yhteistyötä ja olemaan apuna projektissa, tuntui kuin kivi olisi vierähtänyt hartioiltani. Olin tyytyväinen, että tukenani oli ihmisiä, jotka omaavat ammatillisen näkemyksen ja kyvyn toimia asunnottomuuden poistamiseksi ja ehkäisemiseksi. He ovat olleet valmiita vastaamaan kysymyksiin ja auttamaan, kun olen tarvinnut apua. Apu on ollut lähinnä keskustelua. Lisäksi olen käyttänyt Vailla vakinaista asuntoa ry:n tiloja kuvaamiseen, mikä on ollut käytännöllistä. Muutamilla kuvattavilla on ollut akuutti asunnottomuustilanne päällä, jolloin olen voinut ohjata heidät kuvausten jälkeen asumisneuvojalle. Lisäksi koen, että vaikka yhteistyö Vva:n kanssa ei ole ollut koko ajan erityisen tiivistä, se on silti auttanut myös sellaisissa tilanteissa, kun itsestä on tuntunut, että motivaatio on hukassa.

Kuvattavien rekrytointi

Aloitin kuvattavien hankkimisen Vepa:sta, joka on Vva ry:n vertais- ja vapaaehtoistoiminnan keskus. Vepassa on tarjolla ruokaa, vaatteita ja levähdyspaikka. Ensin menin paikalle vain istuskelemaan, juomaan kahvia ja jutustelemaan ihmisten kanssa. Jännitin aluksi sitä, miten minuun suhtaudutaan. Tunnelma oli kuitenkin leppoisa ja pelkoni osoittautuivat turhiksi. Ihmiset juovat kahvia, syövät pullaa, keskustelevat ja lukevat lehtiä. Osa torkkuu seinää vierustavilla penkeillä. Välillä jutut lähtevät niin lennokkaiksi, että vanhan liiton mieheksi itseään kutsuvan herran täytyi muistutella, että naisiakin on paikalla.

Olin kirjoittanut selvennyksen projektista, jotta ihmiset voisivat ensin lukea sen rauhassa, minkä jälkeen voisin selittää ja vastata kysymyksiin. Esitin asiani Vepassa. Suurin osa otti asian hyvin, mutta ei voi sanoa, että mitään mieletöntä yleisöryntäystä haastattelukutsuni olisi saanut. Tilanteet, joissa sain myöntävän vastauksen menivät ennemmin niin, että asetuin tuolin kanssa ihmisen viereen ja keskustelimme aiheesta kahden kesken.

Olin ajatellut, että kuvaisin videot studiolla Kalasatamassa, sillä työskentelypaikka olisi tuttu ja minulla olisi mahdollisuus tarjota kuvattaville ruokaa. Kutsuisin heidät studiolle ihan niin kuin muutkin kuvattavat. Tuossa vaiheessa en kuitenkaan vielä ymmärtänyt, miten laajalti asunnottomuus vaikuttaa koko elämänhallintaan ja siihen, miten päivä kerrallaan ihmiset elävät kun ei ole kotia. Ikinä ei voi tietää, missä on seuraavan viikon torstaina. Voi olla, että kuuleekin kaverin mökin olevan vapaana viikon ajan, joten yhtäkkiä saattaakin löytää itsensä vaikkapa Kuhmoisista. Oli silkka mahdottomuus yrittää sopia näiden ihmisten kanssa kuvausaikoja studiolle. Yritin noin kuukauden, mutta aina tuli jokin este ja kuvausajat siirtyivät tai peruuntuivat. Tajusin pian, että kuvaus on tehtävä mahdollisimman helpoksi ja nopeaksi kuvattaville.

Päätin pystyttää pienen studion Vva:n toimiston tiloihin. Vepa on noin kaksisataa metriä toimistolta, joten oli huomattavasti helpompi saada ihmisiä mukaan samalta istumalta. Näin vältyin aikataulujen sopimiselta ja muilta käytännön ongelmatilanteilta. Tämä järjestely mahdollisti myöskin sen, että kuvausten aikana paikalla oli aina joku muukin kuin kuvattava ja kuvaaja.

Suuren osan kuvattavista hankin internetin kautta. Tuntui, että tarvitsen lisää erilaisia ihmisiä projektiini. Aluksi olin kuvannut vain Vepassa kävijöitä, jotka koostuvat suurimmaksi osaksi pitkäaikais-asunnottomista. Nuoria Vepaan harvemmin eksyy. Tuntuu, että monen nuoren kohdalla asunnottomuus on usein kaverilta kaverille kiertelyä. Vaikka nuorten asunnottomuus on vähemmän näkyvää esimerkiksi kadulla, se ei tarkoita sitä, että se olisi harvinaista.

Laitoin Facebookin vuokra-asuntosivulle ilmoituksen projektistani ja pyysin kiinnostuneita ottamaan yhteyttä minuun. Olin aikaisemmin pistänyt merkille oman asunnonhaun ohessa sinne tulleen paljon ilmoituksia, jossa mainittiin asunnottomuudesta. Ajattelin ensin, että olen tyytyväinen, jos löydän edes muutaman kuvattavan sosiaalisen median kautta. Yllättäen yhteydenottoja tuli lähemmäs kymmenen. Ihmiset, joilla oli kokemusta asunnottomuudesta, halusivat tuoda asiaa julki ja pitivät epäkohdan esiin nostamista tärkeänä. Sovin kuvauksia kesälle 2015. Toistin ilmoituksen netissä marraskuussa 2015. Olin kuvannut marraskuuhun 2015 mennessä kymmenen asunnottomuuskokemusta omaavaa henkilöä. Tuntui kuitenkin siltä, että haluan saada projektiin mukaan vielä maahanamuuttajataustaisen henkilön. Laitoin uuden rekrytointi-ilmoituksen sosiaalisen median vuokra-asuntoryhmiin, josta tulikin jo samana päivänä yksi uusi maahanmuuttotaustainen haastateltava mukaan.

Lopulliseen video-osuuteen valikoitui yhdeksän henkilöä. Tämän kaltaisen projektin tekemisestä noin kymmenen prosenttia ajasta kuluu itse kuvaamiseen ja yhdeksänkymmentä prosenttia aikataulujen sopimiseen, sähköpostien lähettelyyn, kuvattaville soitteluun ja kaikkeen muuhun käytännön asioista sopimiseen. Projekti on opettanut minulle kärsivällisyyttä ja ymmärryksen siitä, etteivät asiat todellakaan mene yleensä niin kuin on alun perin suunnitellut.

Ensimmäiset kuvaukset olivat Vailla vakinaista asuntoa ry:n toimiston tiloissa joulukuussa 2014. Minua jännitti, mutta tavallaan tilannetta helpotti se, että olin jo kuvannut yhden testikuvauksen aikaisemmin studiolla Kalasatamassa. Jokainen haastateltava on erilainen ja näin ollen kuvaus-tilanteet ovat vaihdelleet hyvinkin paljon. Keskustelimme haastateltavan kanssa ennen kuvauksen alkua. Kävimme läpi haastattelukysymyksiä ja vähän heidän elämäntarinaansa. Näin pyrin saamaan aikaan luottamuksellisen ilmapiirin, mikä mielestäni onnistuikin ja se helpotti kuvauksia. Halusin, että kuvattavat tietävät, ettei tarkoitus ole mässäillä heidän yksityiselämälään, vaan kertoa asunnottomuudesta ilmiönä Suomessa. Halusin korostaa yhdenvertaisuutta ja sitä, että asunnottomaksi voi joutua monesta syystä.

En halunnut omaa ääntäni videolle sillä kokonaisilla lauseilla vastaamien antaa katsojalle vaikutelman siitä, että hän on se jolle puhutaan. Tämä tuotti omat haasteensa kuvaamiseen. Osalle kuvattavista oli hyvin vaikea sisäistää, mitä kokonaisilla lauseilla vastaaminen tarkoitti. Jouduimme ottamaan silloin tällöin vastauksia uudestaan, mikä saattoi aiheuttaa turhautumista osalla kuvattavista. Tällaisissa tilanteissa pyrin rauhoittamaan tilannetta kertomalla, ettei meillä tosiaankaan ole mikään kiire, enkä varmasti itsekään pystyisi saamaan ensimmäisellä kerralla kaikkea sanottua ilman pientä takkuilua. Pyrin myös antamaan kysymysten välissä positiivista palautetta kuvattaville. Mikä oli toki asianmukaista, sillä mielestäni kuvattavilla oli todella hyviä ajatuksia ja valtava määrä rohkeutta, kun he uskalsivat lähteä puhumaan omista hyvinkin ras-kaista asioistaan kameralle.

Haastattelukysymykset

Haastattelussa käytin neljää eri kysymystä, riippuen hieman siitä oliko haastateltava juuri tällä hetkellä asunnoton vai oliko hänellä aikaisempaa kokemusta asunnottomuudesta.

Kysymykset asunnottomalle:

Missä nukuit viime yönä ja miten päädyit sinne?

Milloin ja miten päädyit asunnottomaksi?

Millaisia unelmia sinulla oli ennen asunnottomuutta ja millaisia unelmia sinulla on nyt?

Millä keinoin asunnottomuutta voitaisiin mielestäsi ehkäistä ja poistaa?

Kysymykset asunnottomuutta aiemmin kokeneelle:

Milloin ja miten päädyit asunnottomaksi?

Missä vietit yösi tuolloin?

Millaisia unelmia sinulla oli ennen asunnottomuutta ja miten asunnottomuus vaikutti unelmiin?

Onko asunnottomuudella jonkinlaisia seurauksia tämänhetkiseen elämääsi? Millaisia?

Millä keinoin asunnottomuutta voitaisiin mielestäsi ehkäistä ja poistaa?

Halusin avata haastattelun kysymyksellä siitä, miten asunnottomuuteen on päädytty. Uskon, että erilaisten tarinoiden esille tuominen on tärkeä tapa näyttää asunnottomuuden monimuotoisuutta. Se, että elämä on lähtenyt viemään huonoon suuntaan tai on alun alkaen antanut haastavat pelikortit, ei tee kenestäkään toista huonompaa. Nuori nainen videolla kiteyttää mielestäni hyvin teoksen keskeisen sanoman: ”On hirveen vaikeeta opetella ajattelevaan, et ois yhtä hyvä kun kaikki muut ihmiset. Vaikka on, loppujen lopuksi!” Asunnottomat eivät ole kapea ja irrallinen osa tätä yhteiskuntaa, vaan ennen kaikkea ihmisiä siinä missä kuka tahansa muukin.

Kysymyksellä unelmista ja haaveista pyrin nostamaan esille inhimillisyyttä ja yhdenvertaisuutta. Miten samankaltaisista asioista ihmiset loppujen lopuksi haaveilevatkaan. Perhe, koulutus, ura ja terveys nousivat selkeästi lähes kaikilla haastateltavilla niihin haaveisiin, joita oltiin tavoiteltu ennen asunnottomuutta. Voisin kuvitella näiden haaveiden olevan lähes kaikkien suomalaisten ajatuksissa sosiaalisesta asemasta riippumatta. Toivon, että katsoja pystyisi samaistumaan asunnottomien unelmiin. Ehkä samaistumisen kautta heräisi myös halu auttaa ja vaikuttaa siihen, että kaikilla meillä olisi oikeus jatkossakin unelmoida.

Asunnottomuuden seurauksista kysymällä halusin avata sitä, kuinka moniulotteinen ongelma on ja miten konkreettisia seurauksia sillä voi olla vielä pitkään asunnottomuusajan jälkeen. Asunnottomuuden jälkeistä elämää saatetaan joutua rakentamaan vuosia ennen kuin pystyy elämään tasapainoista arkea ja luottamaan ihmisiin sekä yhteiskuntaan.

Koin, että ainakin projektiin osallistuneiden pitkäaikais-asunnottomien kohdalla asunnottomuudella on ollut unelmia heikentävä vaikutus. Rankat kokemukset ja pitkäaikainen irtolaisuus yhteiskunnasta ovat vaikuttaneet siten, ettei oikeastaan uskalla unelmoida sen pidemmälle, vaan elämää katsotaan eteenpäin päivä kerrallaan. Luotto yhteiskuntaan on monella horjunut tai mennyt kokonaan.

Tärkeä lähtöajatus teoksessa oli myös kuulla asunnottomien omia ajatuksia ongelman ehkäisemiseksi ja poistamiseksi. Millaisia ajatuksia heillä on joita asia on henkilökohtaisesti koskettanut? Osalla oli konkreettisempia vastauksia ja osalle kysymys tuntui vaikealta.

Alunperin minun oli tarkoitus haastatella henkilöitä, jotka ovat juuri tällä hetkellä asunnottomia. Ensimmäisten haastattelujen jälkeen huomasin ajattelevani kuitenkin, että olisi kiinnostavaa tietää miten asunnottomuus vaikuttaa mahdollisesti pidemmällä aikavälillä. Millaisia ajatuksia asunnottomuutta kokeneilla ihmisillä on asunnottomuuden jälkeen?

Huomasin haastatteluissa tämänhetkisten asunnottomien ja aiemmin asunnottomuutta kokeneiden ihmisen välillä selkeän eron. Tuntui, että asunnottomuustilanteessa kamppailevien ihmisten vastaukset olivat lyhyempiä ja yksipuolisempia. Kun ihminen on asunnoton ja ilman paikkaa, josta lähteä rakentamaan elämäänsä, menee varmasti suurin osa energiasta päivittäiseen selviämiseen. Eräs haastateltava sanoikin minulle, ettei ole paljon jaksanut näitä asioita ajatella, kun on muutenkin tarpeeksi ajateltavaa siinä, miten pitää elämän reunasta kiinni. Jo kodin saaneet henkilöt olivat ehdineet käsittelemään asunnottomuusaikaisia tapahtumia ja tunteita enemmän.

He tuntuvat näkevän asunnottomuuteen, johtaneet tapahtumat selkeämmin ja pystyivät myös kertomaan millaisia henkisiä ja fyysisiä vaikutuksia asunnottomuusajalla on ollut heidän tämänhetkiseen elämäänsä. Miten sairaudet ovat saattaneet pahentua, kuinka painajaiset vainoivat jatkuvasti ja miten luotto yhteiskuntaan ja muihin ihmisiin on heikennyt tai hävinnyt kokonaan.

Koen, että juuri tässä kyseisessä projektissa yhteistyö Vailla vakinaista asuntoa ry:n kanssa on ollut erittäin tärkeää juuri aiheen arkaluontoisuuden vuoksi. Minulla ei ole sosiaali-alan koulutusta, joka olisi ehkä auttanut minua keksimään ratkaisuja näiden ihmisten ongelmiin, vaikka olisinkin halunnut. Koen, että ainut keino, millä pystyn valokuvaajana vaikuttamaan yhteiskunnallisiin ongelmiin edes hieman, on informaation tuottaminen. Ajattelen, että informaatio lisää suvaitsevaisuutta ja halua vaikuttaa asioihin. Yhteistyö Vva ry:n kanssa on mahdollistanut sen, että olen voinut ohjata kuvattavia ihmisten puheille, joilla on kyky auttaa konkreettisemmin juuri heitä yksilöinä ja vaikuttaa heidän asunnon saantiinsa.

Alusta alkaen minulle oli selvää, etten aio kuvata ihmisiä päihtyneessä tilassa ja kuvattaville täytyy olla selvää millaiseen projektiin he osallistuvat. Kaikki osallistujat ovat yli 18-vuotiaita ja täydessä ymmärryksessä. Kaikki osallistujat ovat allekirjoittaneet kirjallisen suostumuksen siihen, että saan käyttää heistä kuvaamaani materiaalia mahdollisissa tulevilla näyttelyissä ja julkaisuissa. Yhteenkään esitettyyn kysymykseen ei ole ollut pakko vastata, mikäli kysymys on tuntunut epämieluisalta.

Jo siinä vaiheessa, kun kuvattava tulee kuvausta varten Vva:n toimiston tiloihin, hän on varmasti miettinyt projektiin osallistumista muutamaan otteeseen ja on näin ollen tiedostanut, että hänen puheensa ja hänen kasvonsa tulevat näkymään videolla. Halusin näyttää kuvattavien kasvot, jotta katsoja voi nähdä moninaisen kirjon ihmisiä jo heti ulkonäön perusteella. Sosiaalisen median avulla hankitut kuvattavat ovat ottaneet minuun yhteyttä ja ilmaisseet haluavansa osallistua projektiin, jolloin minusta on hyvin selkeää, että he tietävät mihin ovat osallistumassa. He ovat punninneet asiaa varmasti jo siinä vaiheessa, kun ovat päättäneet ottaa minuun yhteyttä.

Vepasta eli Vva:n päiväkahvilasta rekrytoidut haastateltavat ovat lukeneet kirjallisen alustuksen projektistani ja lisäksi olen selventänyt omin sanoin heille projektin tarkoitusta mikäli, jokin oli jäänyt epäselväksi. Vasta sen jälkeen, kun ihmisille on ollut selvää, mitä teos käsittelee ja miten heistä kuvaamaani materiaalia on tarkoitus käyttää, on aloitettu kuvaaminen.

Olen kertonut kaikille kuvattaville, että pyrin saamaan videolle luonnollisesti mahdollisimman paljon näkyvyyttä. Koen, että meillä on ollut kuvattavien kanssa yhteisymmärrys siitä, että aihetta on tärkeä saada esille mahdollisimman paljon. Osan kanssa kävin sähköpostikirjeenvaihtoa ennen kuvauksia. Tuntui mahtavalta saada pitkiä vastauksia ja huomata miten tärkeänä jo asunnon saaneetkin ihmiset pitävät sitä, että asunnottomuutta nostetaan esiin. Heille on noussut oman asunnottomuuskokemuksensa myötä huoli muista ihmisistä ja halu varmistaa, etteivät toiset joutuisi samaan kierteeseen.

Jos haluaa saada aikaan muutosta asioista on puhuttava ja epäkohtia täytyy nostaa esille. On kuitenkin monta tapaa, miten sen voi tehdä. Tarkoituksena ei ole missään tapauksessa kaivella tai repiä auki ihmisten haavoja ja traumatisoida jo valmiiksi raskaita asioita kokeneita ihmisiä. Asioista ja kokemuksista puhutaan suoraan, kaunistelematta, mutta kuitenkin ilman revittelyä ja turhaa mässäilyä. Tärkeää on kuvattavien läsnäolo kameran edessä.

Raskaiden elämäntarinoiden kuuleminen tuntui vaikealta etenkin nuorten kuvattavien kohdalla. Ehkä siksi, että pystyin samastumaan paremmin heihin. Mitä jos minun tulevaisuuteni olisi romuttunut omien lähtökohtieni myötä? Mitä jos minä en olisi saanut tarpeeksi rakkautta, huolenpitoa ja hyvää elinympäristöä? Miten olisin itse pärjännyt?

Kaksikymmentäneljä vuotias henkilö kertoo jääneensä sairaseläkkeelle, kun normaaliin eläkeikään olisi aikaa vielä ainakin neljäkymmentä vuotta. Hän jäi asunnottomaksi kahdeksantoistavuotiaana. Miksi juuri hänelle kävi niin? Pojan perhe ei hyväksynyt häntä sellaisena kuin hän on. Tuntui uskomattoman väärältä, että hänestä itsestään riippumattomien asioiden myötä, hän on joutunut erilleen yhteiskunnasta ja niin pahojen mielenterveysongelmien keskelle, että työnteko on käytännössä mahdotonta.

Kuvaukset menivät hyvin ja minun oli yllättävän helppoa keskustella näiden ihmisten kanssa ja kuunnella heidän tarinoitaan. Paikoitellen minusta kuitenkin tuntui todella pahalta kuvauspäivien jälkeen ja todella mietin, olenko minä oikea ihminen tekemään tämän kaltaista projektia, jos tunnen näin pahaa oloa jokaisen kuvauskerran jälkeen. Olin kuitenkin päättänyt, että pahaa oloa en halua näyttää kuvattaville, sillä koen, ettei surkuttelu ja asioiden märehtiminen auta heidän tilannettaan millään tavalla.

Tarkoitukseni kuvaajana ja tarinoiden tallentajana on nostaa näiden ihmisten tarinat esille ja näyttää, että ne ovat yhtä tärkeitä kun kaikkien muidenkin. Uskon, että oman pahan oloni näyttäminen oli varmasti saanut kuvattavat sulkeutumaan, enkä varmasti olisi saanut yhtä rehellisiä vastauksia. Nostan hattua asumisneuvojille ja sosiaalityöntekijöille, jotka painivat samankaltaisten elämäntarinoiden kanssa joka päivä. Aina kun he ovat saaneet hoidettua yhden asian edes vähän parempaan järjestykseen, on jonossa varmasti odottamassa jo toinen jolla on vähintään yhtä hankala elämäntilanne.

Video ei ole ollut alun alkaen luonnollinen työskentelyväline minulle. Projektin edetessä kuitenkin tuntui, että video on välttämätön väline välittämään katsojalle haastateltavien elämäntarinat.

En ole ollut asunnottomana, joten en voi tietää miltä se tuntuu. Koin videon olevan paras vaihtoehto näiden ihmisten tarinan kertomiseen. Halusin, että he puhuvat suoraan kasvot katsojaan päin. Videolla pienet nyanssit, ilmeet ja eleet saavat minut ja toivottavasti myös katsojan herkistymään. Kaikille ei ole helppoa olla valokuvassa, puhumattakaan videokuvassa, jossa kuulee oman äänensä ja näkee omat eleensä sekä liikkeensä. Olen kuitenkin erittäin positiivisesti yllätynyt, miten rohkeasti projektiin mukaan tulleet ihmiset ovat pystyneet unohtamaan kameran läsnäolon, puhumaan kokemuksistaan ja näyttämään tunteensa. Halusin pitää videon mahdollisimman koruttomana, jolloin katsoja pystyy keskittymään ainoastaan siihen miten kuvattava puhuu hänelle.

Haastateltavana ollut Dorian totesi, että aidon empatian kokeminen vähäosaisia, tässä tapauksessa esimerkiksi asunnottomia kohtaan on varmasti haastavaa, jos tulee hyvästä perheestä ja elämä rullaa raiteillaan. Kun ei ole kokenut asunnottomuutta, on todella haastavaa asettua hänen asemaansa kaiken oman kiireensä keskeltä. Kuitenkin itse uskon, että video on ollut oman projektini kannalta paras tapa yrittää saada ihmiset kokemaan empatiaa ja lisätä halua auttaa.

Usein saatoimme vielä kuvausten jälkeen jäädä keskustelemaan siitä, millaisia tunteita kuvaus herätti. Monille, etenkin jo asunnon saaneille, kokemus tuntui olevan hyvä. En osannut odottaa, että kuvauspäivät olisivat niin raskaita. Sataprosenttinen läsnäolo kuvauksissa oli todella väsyttävää. Huomasin, että kolme kuvausta päivässä oli maksimimäärä, jotta pystyin keskittymään juuri tämän kyseisen ihmisen tarinaan ja antamaan täyden läsnäolon kuvattavalle.

Jos lähtisin nyt tekemään projektia uudestaan, ottaisin ehdottomasti toisen valokuvaajan mukaan video-osuuteen. Tuntuu, että opiskeluaikana olen ajatellut kuvaajan työtä aivan liian yksilökeskeisesti. Vaikka minulla on ollut Vailla vakinaista asuntoa ry:n henkilökuntaa tukena, on projektin aikana ollut todella monta hetkeä, jolloin olisin kaivannut kuvaajakollegan tukea. Esimerkiksi videon teknisessä toteutuksessa apu olisi ollut tarpeen. Kun haastateltavana on ihminen, joka kertoo elämänsä rankimmista kokemuksista, täytyy haastattelijan ja kuvaajan olla sataprosenttisen läsnä. Kuvaustilanteessa ei voi jättää kuvattavaa yksin, vaan täytyy kyetä pitämään hänen olonsa rentoutuneena kuvausten läpi. Etenkin projektin alkuvaiheilla minusta tuntui, että kaikki energiani meni kuvattavaan keskittymiseen, jolloin olisi ollut enemmän kuin suotavaa, että joku olisi tarkistanut äänen kohdillaan olemista tai, että heijastin on nyt paikoillaan.

Kuvauspäivät saattoivat olla välillä henkisesti hyvin raskaita ja ajattelen, että ajatusten purkaminen toisen kuvaajan kanssa olisi varmasti keventänyt oloa ja joistakin matkalla vastaan tulleista kriiseistä varmasti olisi selvitty hieman kevyemmin mielin. Usein keskustelut venyivät ennen haastattelua ja haastattelun jälkeen kahvikupin ääressä, jolloin haastattelujen välille ei jäänyt välttämättä puoltakaan tuntia aikaa. Toisen kuvaajan läsnäolo olisi antanut mahdollisuuden työnjakoon, jossa oltaisiin vaihdeltu haastattelijan ja kuvaajan roolia. Kollegan olisi tällöin pitänyt olla empaattinen ja kyvykäs saamaan haastateltavien luottamus.

Lopullinen Poste restante- teos toteutettiin näyttelyksi Asbestos Art Spaceen, Helsinkiin 14.10.-23.10.2016 sekä nettisivumuotoon osoitteeseen www.posterestante.fi

Pitkän pohdinnan jälkeen nettisivu tuntui kaikkein luonnollisimmalta ja parhaalta muodolta lähteä levittämään projektia. Haastattelujen ruudukko-malli antaa mielestäni heti vastalauseen stereotyyppiselle kuvalle asunnottomasta ihmisestä.

Näyttely oli tärkeä ja monta hienoa ja kiinnostavaa keskustelua syntyi näyttelyn pohjalta. Aiheen tärkeyden vuoksi toivon, että teos tavoittaa mahdollisimman paljon erilaista katsojakuntaa ja tehokkaimmin se tapahtuu kuitenkin internetissä. Heti ensimmäisen viikon aikana nettisivuilla oli vierailut noin 7000 ihmistä kun näyttelyssä vieraili kaiken kaikkiaan viikon aikana noin kaksisataaviisikymmentä ihmistä. Tämä kertoo mielestäni paljonkin sosiaalisen median voimasta ja siitä miten ainakin tämän tyyppisessä aihepiirissä on hyvä miettiä, mikä olisi kaikin tehokkain tapa saada mahdollisimman laaja yleisö.

Lopputulena olen tyytyväinen teokseen. Tämä projekti on ehdottomasti kehittänyt minua valokuvaajana pitkäjänteiseen työskentelyyn ja auttanut ymmärtämään ympäröivää maailmaa taas hieman enemmän. Kaiken valokuvauksen teknisyyden takana minulle on kuitenkin tärkeintä ihmisten kohtaaminen ja ymmärtäminen.

Minulle koti on paikka, jossa voin tuntea oloni turvalliseksi. Se on paikka, jossa minä saan olla sellainen kuin olen. Kun tulen kotiin voin maata sohvalla ja kukaan ei vaadi minulta mitään. Kotona on rauhallista ja hiljaista silloin kun haluan sekä naurua ja ystäviä silloin kun siihen on sopiva hetki. Minä päätän kodin siisteydestä ja siitä, miltä siellä näyttää. Tärkeintä on, ettei kukaan voi tulla kutsumatta sisään ja saan nukkua yöni rauhassa. Koti on tukikohta, jossa voin levätä jaksakseni koulun, työt ja muut elämässä vastaan tulevat haasteet. Asunnon pitäisi olla ihmisen perusoikeus.

Tilastokeskus: Käsitteet ja määritelmät, Asunnoton. [viitattu 16.6.2016]
Saatavissa: <http://www.stat.fi/meta/kas/asunnoton.html>

Lehtonen, Leena & Salonen, Jari, 2008.
Asunnottomuuden monet kasvot. Helsinki: Ympäristöministeriö, Edita Prima Oy

MTV: Huomenta Suomi, Lauri Eriksson ja kodittomuuden kasvot. [esitetty 23.9.2015]

Larkio, Saara, 2007.
Asunnoton kadulla, kuvissa ja sosiaalipolitiikassa.
Pro gradu –tutkielma, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos, Tampereen yliopisto.
Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/94222/gradu01586.pdf?sequence=1>

Granfelt Riitta, 2003.
Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudestaan.
Helsinki: Ympäristöministeriö.

TAULUKKO 1. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Asunnottomien määrä ryhmittäin julkaisusta Selvitys 1/2016, Asunnottomat 2015, 2016

TAULUKKO 2. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Asunnottomuus suurimmissa kunnissa 2015 julkaisusta Selvitys 1/2016, Asunnottomat 2015, 2016.

KUVA 1. Eriksson, Lauri. Keijo sarjasta 22 tapausta asunnottomuudesta, 2015.

KUVA 2. Ruutukaappaus Google-kuvahausta hakusanalla "homeless"

KUVA 3. Kaila, Ben. Linnanmäki, 2000 sarjasta Koditon, 2002.

KUVA 4. Kaila, Ben. Alppiharju, Alppipuisto, 2000 sarjasta Koditon, 2002.

KUVA 5. Kaila, Ben. Arabianranta, 2001 sarjasta Koditon, 2002.

UVA 6. Timonen, Arto kirjasta: Katu Asunnottomat kertovat 2012.

KIITOS

Haluan kiittää kaikkia rohkeita mukana olleita asunnottomuutta kokeneita ihmisiä, jotka ovat halunneet jakaa tarinansa. Mielestäni vaatii suurta rohkeutta ja voimaa jaksaa välittää muiden ihmisten hyvinvoinnista vielä silloinkin kun itsellä ei ole kaikki omassa elämässä kunnossa. Lisäksi haluan kiittää Vailla vakinaista asuntoa ry:n henkilökuntaa erityisesti Hannaa ja Vladaa tuesta ja tilojen lainaamisesta. Kiitos Kari Kuukka multimedian rakentamisesta, olet varsinainen guru. Kiitos Lassi kaikesta avusta ja henkisestä tuesta projektin aikana. Kiitos Jouni avusta ja muut ystävät ja läheiset, jotka olette olleet tukena projektin aikana.